

نقش فعالیت های فرهنگی در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی (مورد مطالعه زندان مرکزی همدان)

سید احمد موسوی^{۱*}

محسن عامری شهرابی^۲

غلامحسین بیابانی^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۷/۰۵ تاریخ چاپ: ۱۳۹۹/۰۷/۱۳

چکیده

هدف پژوهش حاضر، تعیین نقش فعالیت های فرهنگی در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی در زندان مرکزی همدان است. روش پژوهش توصیفی-پیمایشی و جامعه آماری پژوهش را زندانیان شرکت کننده در فعالیت ها و کلاس های آموزشی-فرهنگی زندان مرکزی همدان تشکیل می دادند که طی یک سال گذشته از زندان آزاد شده اند؛ از آنجا که امکان دسترسی به تمامی زندانیان آزاد شده فراهم نبود، لذا جامعه آماری این پژوهش، تمامی زندانیان زندان مرکزی همدان تعیین گردید که طی یک سال گذشته از زندان مرکزی همدان آزاد شده و جهت تشکیل پرونده به اداره خدمات اجتماعی و مراقبت بعد از خروج اداره کل زندان های استان همدان مراجعه کرده اند؛ از این رو تعداد ۲۰۹ نفر، به عنوان نمونه در دسترس در این پژوهش شرکت نمودند. ابزار این پژوهش پرسشنامه محقق ساخته در قالب طیف لیکرت بود؛ برای سنجش میزان پایایی، از ضریب آلفای کرونباخ بر روی ۲۲ نمونه مورد مطالعه استفاده شد که مقدار آن بیشتر از ۰/۷ اندازه گیری گردید. شیوه تحلیل اطلاعات آمار، توصیفی و استنباطی بود. نتایج به دست آمده از نرم افزار SPSS حاکی از آن بود که نقش فعالیت های فرهنگی زندان و ابعاد آن از جمله ارتقاء سطح آگاهی و دانش علمی زندانیان، پرکردن اوقات فراغت آنان، ارتقاء سطح ارزش های دینی و اخلاقی زندانیان، ارتقاء سطح سلامتی و تغییر نگرش زندانیان نسبت به جرم در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی بالاتر از حد متوسط بود. فعالیت های فرهنگی زندان بیشتر منجر به تغییر نگرش زندانیان نسبت به جرم شده و کمترین تأثیر آن مربوط به ارتقاء سطح سلامتی بود.

واژگان کلیدی

فعالیت های فرهنگی، زندان مرکزی همدان، خدمات اجتماعی، مراقبت بعد از خروج، بازگشت به زندگی

^۱ کارشناس ارشد مدیریت امور فرهنگی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد الکترونیکی، تهران، ایران (نویسنده مسئول: elsid.1980@gmail.com)

^۲ استادیار دانشگاه آزاد اسلامی (Mohsen.amerishah@gmail.com)

^۳ استادیار دانشگاه آزاد اسلامی (biabanigh@yahoo.com)

مقدمه

کژرفتاری، جرم و جنایت، تاریخی به قدمت تاریخ بشری دارد و واقعیتی است غیر قابل کنمان که هیچ جامعه ای از آن در امان نیست. افراد صاحب منصب جامعه از گذشته دور همواره در فکر مقابله با جرائم و انحرافات بوده و در این زمینه دستاوردهایی نیز داشته اند و به تناسب افزایش جرم و جنایت، به اتخاذ انواع تدابیر پیشگیرانه - هر چند از نوع کیفری - روی آورده اند. بشر پس از گذر از دوره‌های مختلف از نظر حقوقی و قضایی و تجربه و آزمون مکاتب مختلف جزایی، امروزه به فکر اتخاذ تدابیر پیشگیرانه غیر کیفری است.

هنگامی که تلاش می‌کنیم عدالت را درک کنیم لازم است تا نخست به جرم و سپس به مجرم توجه داشته باشیم، یکی از راه‌هایی که سبب می‌گردد تا جامعه از وجود مجرم و افراد خلافکار مصون باشد، گردآوری این افراد در مکانی به نام زندان است. فرد خلافکار بر اساس حکم قضایی برای گذران مجازات خود مدت زمانی را در زندان سپری می‌کند.

یکی از مهمترین اهداف حبس، اصلاح و تربیت افراد است اما گاهی شرایط جامعه، باعث می‌شود تا مجرمان پس از آزادی از زندان، دوباره مرتکب ناهنجاری شده و راهی زندان شوند. در همین راستا سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور برای اصلاح و تربیت زندانیان و بازگشت آنها به زندگی، اقدام به انجام فعالیت‌های فرهنگی در ابعاد وسیع نموده است. در این رویکرد انواع فعالیت‌های فرهنگی مانند آموزه‌های دینی و قرآنی، فعالیت‌های فرهنگی، ورزشی، برگزاری کلاس‌های آموزشی، ایجاد پایگاه مشاوره در زندان‌ها، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، آموزش مهارت‌های زندگی و ... برای زندانیان ارائه می‌گردد.

میشل فوکو^۱ معتقد است، زندان راه حل قبیحی است که گریزی از آن نیست. از آنجایی که زندان منطقه‌ای رها شده نیست و مسئولیت اصلاح فرد را بر عهده دارد، باید از مدرسه و ارتش انضباطی تر باشد. انضباطی بی‌وقفه و مستبدانه همراه با آموزشی فراگیر از ویژگی‌های زندان است.

مدیریت زندان‌ها در عصر حاضر یکی از پیچیده‌ترین مقولات اجتماعی و مدیریت محسوب می‌شود. مدیریت زندان‌ها و دستگاه‌های نظارتی و حمایتی زندان‌ها به دنبال روش‌ها و الگوهای کارا و اثرگذار هستند تا ضمن کاهش هزینه‌های سنگین نگهداری، از ورود مجدد و بی‌رویه مجرمین به زندان جلوگیری نمایند. یکی از فعالیت‌هایی که برای جلوگیری از ورود مجدد افراد به زندان می‌تواند مفید باشد و در حال حاضر انجام می‌شود، اجرای فعالیت‌های فرهنگی و حرفه‌آموزی در سازمان زندان‌ها می‌باشد. فعالیت‌های فرهنگی یکی از اقداماتی است که در زندان‌ها می‌تواند عامل موثری بر رفتار زندانی باشد. فعالیت‌های فرهنگی، مجموعه اقداماتی است که ضمن اصلاح، تربیت و بازپروری زندانی، او را برای بازگشت به محیط اجتماعی و زندگی شرافتمندانه در جامعه آماده می‌کند (اسماعیل‌زاده، ۱۳۹۵: ۶۰).

جامعه سالم، جامعه‌ای است که افراد در آن احساس امنیت داشته باشند، امنیت به مصون بودن از تهدید و خطر مرگ، بیماری، فقر و حوادث و در کل هر عاملی که آرامش انسان را از بین می‌برد تعبیر شده است. به همین ترتیب یکی از عواملی که باعث فرسایش احساس امنیت و آسیب‌زایی برای جامعه می‌شود، وجود جرم و زمینه‌های شکل‌گیری آن است. علاوه بر این، ارتکاب جرم نه تنها عاملی برای به هم خوردن نظم جامعه است بلکه به عنوان مانعی جهت رشد اقتصادی، اجتماعی و سیاسی جامعه تلقی می‌شود (معیدفرد، ۱۳۸۵: ۱۱).

^۱. Michel Foucault

نقض قوانین کشور که قانون برای آن مجازات تعیین کرده است، جرم نامیده می شود؛ همزمان با پیشرفت های بشر و نیز با تغییرات عظیم جوامع، به ویژه تحول صنعتی شدن، دگرگونی های فرهنگی، تغییر در سبک زندگی و تحول در ساخت و کارکرد نهادهای اجتماعی، همگی موجب شده اند که مشکلات اجتماعی بروز نماید (کلدی^۱، ۲۰۰۹: ۵۲). در اکثر مواقع افرادی که مرتکب جرم می شوند، از لحاظ کار، تحصیل و تشکیل خانواده فرصت های جبران ناپذیری را از دست می دهند. وجود چنین سابقه نامطلوبی در زندگی آن ها تاثیر زیادی دارد. این قبیل افراد معمولاً از سوی جامعه، خانواده، دوستان، نهادهای رسمی و غیررسمی طرد شده و امکان بازگشت آن ها به عنوان یک فرد عادی به جامعه با مشکلات زیادی مواجه است (کفاشی^۲، ۲۰۰۹: ۵۹).

وقتی یک نفر زندانی می شود، در حقیقت خانواده او زندانی شده است و مسیر سرنوشت آنان نیز تحت الشعاع سرپرست خانواده تغییر می یابد. در این میان بسیاری از همسران و فرزندان بزهکاران نیز ناخودآگاه دچار ناهنجاری می شوند. در همین حال زندانیان آزاد شده وقتی به خانه برمی گردند، جایگاه خود را به عنوان یک پدر یا یک مادر از دست می دهند. از طرفی، زندانی کردن مجرم هم به تنهایی باعث کاهش جرم نخواهد شد، زیرا شواهد نشان می دهد که در جامعه آمریکا، پلیس برای مواجهه با انحرافات، سعی در حبس، تبعید و اعدام منحرفان نمود که تلاش آن ها بی ثمر بود. هرچه بر تعداد محبوسان و افراد اعدامی افزوده می شد، ظاهراً می بایستی از تعداد مجرمین کاسته می شد اما این گونه نبود، بلکه برعکس دامنه انحرافات اجتماعی و رفتارهای نا به هنجار گسترش می یافت (معدفر، ۱۳۸۵: ۳۶).

پیشگیری از وقوع جرم به عنوان یک اصل دارای مراحل اولیه و ثانویه ای است. پیشگیری اولیه آن است که از لحاظ فرهنگی و اجتماعی گرایش به ارتکاب، ابزار و فرصت جرم از افرادی که دارای استعداد جرم هستند گرفته شود. در همین حال پیشگیری ثانویه با توجه به این که قوانین و مجازات کشور ما زندان محور است، در مورد افرادی صادق است که به زندان محکوم می شوند. بارها و بارها در صفحات حوادث روزنامه ها خوانده ایم، مجرمان بعد از آزادی از زندان، دست به ارتکاب جرم می زنند و دوباره به زندان بازگردانده می شوند؛ اما وقتی زندانی شدن مانع تکرار جرم از سوی مجرم نشود با مسأله دیگری به نام تکرار جرم مواجه خواهیم شد (اسماعیل زاده، ۱۳۹۵: ۶۱).

در جهت کاهش این آسیب ها، برنامه های متعددی در زندانها طراحی و اجرا می گردد، با این هدف که بتوانند مهارت های مختلف را در زندانیان پرورش داده و بدین وسیله زمینه کاهش جرم و جنایت را در جامعه فراهم نمایند (امینی، ۱۳۹۴: ۴). در همین راستا در زندان مرکزی همدان نیز این فعالیت های فرهنگی دارای گستره فراوانی بوده و در زمینه های مختلفی اجرا می گردد که اجرای این برنامه ها مستلزم صرف هزینه های زیادی برای زندان است. از آنجایی که لازمه موفقیت هر برنامه ای ارزیابی و بازنگری فعالیت های انجام شده، اصلاح نقاط ضعف و تقویت نقاط قوت می باشد

کژرفتاری، جرم و جنایت، تاریخی به قدمت تاریخ بشری دارد و واقعیتی است غیر قابل کتمان که هیچ جامعه ای از آن در امان نیست. افراد صاحب منصب جامعه از گذشته دور همواره در فکر مقابله با جرائم و انحرافات بوده و در این زمینه دستاوردهایی نیز داشته اند و به تناسب افزایش جرم و جنایت، به اتخاذ انواع تدابیر پیشگیرانه - هر چند از نوع کیفری - روی آورده اند. بشر پس از گذر از دوره های مختلف از نظر حقوقی و قضایی و تجربه و آزمون مکاتب مختلف جزایی، امروزه به فکر اتخاذ تدابیر پیشگیرانه غیر کیفری است.

1. koldi

2. kafashi

هنگامی که تلاش می‌کنیم عدالت را درک کنیم لازم است تا نخست به جرم و سپس به مجرم توجه داشته باشیم، یکی از راه‌هایی که سبب می‌گردد تا جامعه از وجود مجرم و افراد خلافکار مصون باشد، گردآوری این افراد در مکانی به نام زندان است. فرد خلافکار بر اساس حکم قضایی برای گذران مجازات خود مدت زمانی را در زندان سپری می‌کند. یکی از مهمترین اهداف حبس، اصلاح و تربیت افراد است اما گاهی شرایط جامعه، باعث می‌شود تا مجرمان پس از آزادی از زندان، دوباره مرتکب ناهنجاری شده و راهی زندان شوند. در همین راستا سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور برای اصلاح و تربیت زندانیان و بازگشت آنها به زندگی، اقدام به انجام فعالیت‌های فرهنگی در ابعاد وسیع نموده است. در این رویکرد انواع فعالیت‌های فرهنگی مانند آموزه‌های دینی و قرآنی، فعالیت‌های فرهنگی، ورزشی، برگزاری کلاس‌های آموزشی، ایجاد پایگاه مشاوره در زندان‌ها، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، آموزش مهارت‌های زندگی و ... برای زندانیان ارائه می‌گردد.

اهداف برنامه‌های فرهنگی زندان را می‌توان تغییر در تفکر ناسالم و تبدیل آن به تفکری صحیح و سالم، تغییر و اثرگذاری بر رفتارهای ناسالم و ناهنجار و تبدیل آن به رفتارهای سالم، تغییر در شخصیت ضداجتماعی، سازگاری فرد با جامعه، شناسایی استعدادها و سعی در شکوفایی آنها، انگیزه برای فراگیری حرفه و شغل، ادامه تحصیل، بالابردن عزت نفس، شکوفایی بُعد معنوی و ... دانست. هزینه‌های زیادی را سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور صرف ارائه این آموزش‌ها به زندانیان می‌نماید. اجرای هر دوره متضمن سرمایه‌گذاری هنگفت و صرف زمان خدمتی نیروی انسانی فعال است. لذا آگاهی از میزان اثربخشی این فعالیت‌ها و بازدهی حاصل از آنها برای مدیران و مسئولان بسیار حائز اهمیت است به طوری که همواره این سوال به ذهن می‌رسد که آیا این آموزش‌ها موثر می‌باشد یعنی این آموزش‌ها توانسته است تغییر در رفتار و نگرش مجرمین به وجود آورد به گونه‌ای که پس از آزادی دیگر سراغ خلاف نروند؟ اطلاع از این امر مستلزم ارزیابی برنامه‌های اجرا شده است، از این رو، در این پژوهش می‌کوشیم به این سوال پاسخ دهیم که فعالیت‌های فرهنگی زندانها تا چه میزان در بازگشت زندانی به زندگی نقش دارد؟

تعاریف مفهومی کلید واژگان

زندان: محلی است که در آن محکومانی که حکم آنان قطعی شده است با معرفی مقامات صلاحیت‌دار قضایی و قانونی برای مدت معینی یا به طور دائم به منظور تحمل کیفر با هدف حرفه‌آموزی، بازپروری و بازسازی نگه‌داری می‌شوند (ماده ۳ آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها، ۱۳۸۴: ۱).

فعالیت‌های فرهنگی: واژه فرهنگ در واژه‌نامه‌های فارسی بیشتر به معنای ادب، عقل، بزرگی و دانش به کار رفته است (آشوری، ۱۳۸۶: ۲۵) و در اصطلاح، این واژه بر معانی متعددی اطلاق شده است که آن‌ها را می‌توان به شش دسته تقسیم نمود: تعریف‌های تشریحی، تاریخی، هنجاری، روان‌شناختی، ساختاری و تکوینی (فردرو و همکاران، ۱۳۸۰: ۹۴). فعالیت‌هایی که با احیای ارزش‌ها و با هدف سازماندهی و بسترسازی برای کلیه فعالیت‌های تربیتی در جهت منافع و مصالح افراد اجرا می‌شود، فعالیت‌های فرهنگی نامیده می‌شود. فعالیت‌های فرهنگی در زندان، به تمامی فعالیت‌هایی که جهت اصلاح و تربیت زندانیان و بازپروری و بازسازی و رشد و تعالی فردی و اجتماعی آنها و رسیدن به اهداف عالیه زندانبانی اسلامی در زندان انجام می‌شود اطلاق می‌گردد (کوشکی و همکاران، ۱۳۹۲: ۷۱).

اصلاح و تربیت: اصلاح، در لغت به معنی درست کردن، آراستن، سازش کردن و به صلاح آوردن می‌باشد و تربیت به معنای پروردن، پروراندن، پرورش دادن، ادب و اخلاق به کسی یاد دادن (عمید، ۱۳۶۱: ۱۴۸). ایجاد تغییر مثبت در نگرش

و باور زندانی نسبت به زندگی خود و محیط اجتماعی پیرامون به نحوی که سوء رفتارهای گذشته را ترک کرده و هدف وی زندگی در قالب هنجارهای مرسوم و مطابق با رعایت قوانین و مقررات جامعه باشد. هدف اصلی اصلاح و تربیت زندانیان را می توان اجرای برنامه مدون تربیتی و اصلاحی با راهکاری نویدبخش تصور کرد که در سایه آن اوقات فراغت زندانیان برای کسب تجارب جدید پر می شود، به نحوی که ضمن فراگیری مهارت های مختلف (هنری، فنی، ورزشی، دینی و غیره) انگیزه مددجویان برای ساختن دوباره زندگی و تلاش برای برطرف نمودن نقاط ضعف گذشته و تقویت نقاط مثبت تحریک می شود (کوشکی و همکاران، ۱۳۹۲: ۷۵).

اوقات فراغت: اوقات فراغت از دو کلمه اوقات و فراغت تشکیل شده است. اوقات جمع وقت به معنی هنگام، گاه و زمان است، مقداری از زمان که برای امری فرض شده است. منظور از اوقات فراغت فرصت زمانی است که انسان مسئولیت پذیر هیچ گونه تکلیف یا کار موظفی را عهده دار نبوده، زمان در اختیار اوست که با میل و انگیزه شخصی به امر خاص پردازد (افروز، ۱۳۷۰: ۴۶).

آموزش در زندان^۱: سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، به منظور توسعه برنامه های بازپرورانه، کاهش آسیب ها و نارسایی های داخل زندان، کمک به رفع مشکلات مادی و معنوی محکومان و خانواده آنان و نیل به خودکفایی باید آموزش هایی در موارد زیر ارائه نماید. برنامه ریزی و اهتمام و اقدام در جهت تهذیب، اصلاح و تربیت محکومان و نیز تأمین بهداشت، تغذیه، تربیت بدنی و تفریحات سالم آنان در محیط زندان یا مراکز وابسته؛ (بند ه ماده ۲۴ آئین نامه زندان ها، ۱۳۸۴). اجرای برنامه های آموزش حرفه ای، فنی، کشاورزی، خدماتی، علمی و مذهبی با همکاری سازمان های مربوطه؛ (بند و ماده ۲۴ آئین نامه زندان ها، ۱۳۸۴).

بازگشت به زندگی: به این مفهوم است که پس از ایجاد نگرش و باور درست در فکر و رفتار زندانی، شرایط برای بازسازی و جبران فرصت های از دست رفته فراهم شود و زندانی بتواند با آغاز یک زندگی نوین و مبتنی بر معیارهای معقول جامعه، از تکرار مجدد جرم خودداری نموده و پایه گذار یک زندگی سعادت مندانه باشد (شمس، ۱۳۸۱).

مبانی نظری

جرم

جرم^۲ یکی از مسائل پیچیده زندگی اجتماعی بشر به شمار رفته و توجه بسیاری از محققان، جامعه شناسان، حقوق دانان و روان شناسان را به خود معطوف داشته است و همین امر باعث تنوع تعاریف و به وجود آمدن دیدگاه های متفاوت درباره آن گشته است، زیرا هر کدام، از دیدگاه خود بدان نگریده اند. به طور مثال به عقیده طرفداران مکتب عدالت مطلق، جرم عبارت است از عملی که مخالف اخلاق و عدالت باشد و از نظر مکتب تحقیقی در صورتی که افراد به آن قسمت از حس درستی و نیکوکاری که همیشه و در همه جا مورد قبول واقع شده است، اهانت کنند، مرتکب جرم شده اند؛ اما کارارا^۳ معتقد است جرم یعنی نقض قانون مملکتی در اثر یک عمل خارجی، در صورتی که انجام وظیفه و یا اعمال حقی آن را تجویز نکند و مستوجب مجازات باشد (کاوه، به نقل از پورسینا، ۱۳۹۷: ۱۲۴).

در یک تعریف حقوقی، جرم در معنی عام کلمه، فعل یا ترک فعل انسان است که جامعه آن را به دلیل اخلاق در نظم اجتماعی به قید ضمانت اجرای کیفری منع کرده است. از این تعریف چنین برمی آید که نخست، جرم یک واقعیت انسانی

^۱. Prisoners Training

^۲. crime

^۳. Carrara

و اجتماعی است. از بعد انسانی شناخت واقعیت، کنجکاوی پزشکان، روان‌شناسان و حتی ادیان و نویسندگان را برانگیخته و از بعد اجتماعی، ذهن جامعه‌شناسان و حقوق‌دانان را به خود مشغول ساخته است. این دو جنبه، اصالت و هم‌زمان پیچیدگی پدیده جنایی را به وجود می‌آورد و دوم با توجه به این نکته که این پدیده حاکی از تعارض میان انسان و جامعه است، واکنش اجتماعی را علیه جرم برمی‌انگیزد و درنهایت همان‌طور که رفتارهای انسان همانند مبانی نظم اجتماعی در هر زمان و مکان دستخوش دگرگونی است، مبارزه علیه جرم نیز باید با این دگرگونی‌ها، شیوه‌ها و هدف‌ها خود را تطبیق دهد؛ بنابراین، تحول واکنش علیه پدیده‌های جنایی واقعیتهای انکارناپذیر است (اردبیلی، ۱۳۹۵).

فرهنگ

از فرهنگ تعاریف متعددی ارایه شده است که متجاوز از ۱۶۰ تعریف می‌باشد که بعضی از این تعاریف مفهوم عام و برخی دیگر مفهوم خاصی از این واژه را به دست می‌دهند.

یکی از اولین تعاریف نسبتاً جامع از فرهنگ در سال ۱۸۷۱ توسط تایلور^۱ ارایه شده است. (همایون، ۱۳۵۸:۱۸۷). این مردم‌شناس انگلیسی اعتقاد داشت که فرهنگ عبارت است از مجموعه پیچیده‌ای از علوم، دانش‌ها، هنرها، افکار، اعتقادات، قوانین و مقررات، آداب و رسوم، سنت‌ها و به طور خلاصه کلیه آموخته‌ها و عاداتی که یک انسان به عنوان عضو جامعه اخذ می‌کند.

به اعتقاد «سمثر» جامعه‌شناس امریکایی، فرهنگ مجموعه آداب و رسوم و سنت‌ها و نهادهای اجتماعی است. اسپنسر در کتاب اصول جامعه‌شناسی خود از فرهنگ به عنوان محیط فوق جسمانی انسان یاد می‌کرد و درصدد جدا ساختن فرهنگ از عوامل جسمانی و طبیعی است. وی اعتقاد داشت که محیط فوق جسمانی خاص انسان است در حالی که انسان از لحاظ دو محیط دیگر (طبیعی و جسمانی) با حیوان دارای وجه مشترک است (محسنی، ۱۳۷۵:۱۹۶). شاید لازم باشد تعاریف گوناگونی را که از فرهنگ ارایه گردیده است عنوان کرد تا مفهوم دقیق‌تری از این پدیده ذهنی و ناملموس به دست آید، اما از تعاریف مختلف فرهنگ، یک وجه مشترک می‌توان یافت و آن وجود سلسله‌ای از باورها و اعتقادات عجین شده در انسان است که ضمیر ناخودآگاه او را هدایت می‌کند و به قول «ادگار شاین»^۲ لایه مصنوعات و ابداعات، ارزش‌ها و مفروضات اساسی وجود انسان را اشغال کرده است (شاین، ۱۹۸۷:۱۷۶).

آموزش

برای واژه آموزش تعاریف بسیاری بیان شده است؛ برخی از متخصصان آموزش را عبارت می‌دانند از: کلیه کوشش‌هایی که در جهت ارتقای سطح دانش و آگاهی، مهارت‌های فنی و حرفه‌ای و شغلی و همچنین ایجاد رفتار مطلوب در کارکنان یک سازمان به عمل می‌آیند و آنان را آماده انجام و پذیرش مسئولیت‌های شغل خود می‌نمایند.

در بسیاری از کتب مدیریت، آموزش به عنوان یک ابزار مدیریت که نیازهای مهارتی و شغلی کارکنان را رفع کرده و موجب تحقق اهداف سازمان می‌شود، تعریف شده است (سعادت، ۱۳۸۵: ۴۰). آموزش عبارت است از تمام فرایندهای متعددی که به وسیله افراد ایجاد می‌شود تا صلاحیت‌های متناسب با شغل‌های کارکنان در حال و آینده کسب شود (سیف، ۱۳۸۱: ۶۰) و در همین زمینه، گاتر آموزش را نوعی کوشش نظام دار تعریف می‌کند که هدف اصلی آن عبارت است از هماهنگ و همسو کردن آرزوها، علایق و نیازهای آن افراد با نیازها و اهداف سازمان در قالب کارهایی که از افراد انتظار

^۱. E.B. Taylor

^۲. Edgar Shain

می‌رود؛ شاید بتوان این تعریف را مشابه تعریف گلدستاین دانست؛ او آموزش را یاد دادن نظام‌مند مهارت‌ها، قواعد، مفاهیم یا نگرش‌هایی می‌داند که در نهایت به بهبود عملکرد در یک محیط کار منجر می‌شود (صمائیان، ۱۳۷۹: ۱۳). به طور کلی آموزش در داخل سازمان‌ها به منظور بهبود و کسب مهارت‌های شغلی جدید، آماده شدن برای حرکت در مسیرهای شغلی مناسب و رفع نیازهای حرفه‌ای به کار می‌رود (صدیق، ۱۳۷۱: ۲۸) و تنها مفهوم کارآموزی، کارورزی یا تمرین عملی در یک زمینه بخصوص را در بر نمی‌گیرد، بلکه دامنه آن به قدری وسیع و گسترده می‌شود که از فراگیری یک حرفه و یا فن ساده شروع شده و به احاطه کامل بر علوم و فنون بسیار پیچیده، چگونگی رفتار و برخوردهای مناسب در مقابل مسائل انسانی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی منتهی می‌شود (طاهری، ۱۳۸۴: ۴۱)

سازمان زندان‌ها

زندان پرقدمت‌تر از آن است که بتوان گفت با مجموعه قوانین جدید متولد شده است. شکل-زندان [زندان به منزله‌ی شکل] پیش از آنکه به طور نظام‌مند در قوانین کیفری مورد استفاده قرار گیرد وجود داشته است. زندان بیرون از دستگاه قضایی ساخته شد، هنگامی که سرتاسر پیکر اجتماع، روش‌هایی برای توزیع افراد، دادن جایی ثابت به آنها و توزیع مکانی آنها، طبقه‌بندی آنها، استخراج حداکثر زمان و نیرو از آنها، تربیت بدن‌شان، ضابطه‌مند کردن رفتار پیوسته‌شان، رویت-پذیر نگه‌داشتن کامل آنها، ایجاد دستگاه کامل مشاهده و ثبت و نشانه‌گذاری گرداگرد آنها و ساختن دانشی انباشته و متمرکز در مورد آنها ساخته و پرداخته شد. نهاد-زندان [زندان به منزله‌ی نهاد] پیش از آن که در قانون به عنوان مثلّ اعلاّی کیفر تبیین شود، به صورت شکل کلی مجموعه‌ی دستگاه‌هایی برای مطیع و مفید کردن افراد از طریق کار دقیق روی بدن‌شان ترسیم شد. درست است که در نقطه‌ی عطف سده‌ی هیجده و نوزده، گذاری به کیفرمندی بازداشت صورت گرفت؛ و این چیزی جدید بود؛ اما این گذار در واقع بازشدن کیفرمندی به روی سازوکارهای اجبار بود که پیش از آن در جای دیگری ساخته و پرداخته شده بودند. الگوهای بازداشت کیفری- [زندان] گان، گلاستر و وُلانات ستریت- نخستین جلوه‌های هویدای این گذار بودند و نه نوآوری‌ها یا نقاط آغاز. زندان، این قطعه‌ی اساسی در زرادخانه‌ی تنبیهی، به‌طور قطع نشانه‌ی لحظه‌ی مهمی در تاریخ عدالت کیفری است: دستیابی عدالت کیفری به «انسانیت» [«اومانیت»]؛ اما هم‌چنین نشان‌دهنده‌ی لحظه‌ی مهمی است در تاریخ سازوکارهای انضباطی که قدرت نوین طبقاتی در حال توسعه‌ی آنها بود: لحظه‌ای که سازوکارهای انضباطی نهاد قضایی را به استعمار درآوردند. در نقطه‌ی عطف سده‌ی هجده و نوزده، یک قانون‌گذاری نوین قدرت تنبیهی را به منزله‌ی کارکرد عمومی جامعه تبیین کرد، کارکردی که به شیوه‌ای یکسان بر تمامی اعضای جامعه اعمال شود و در آن، هر یک از اعضای جامعه به‌طور برابر بازنمایی شوند، اما این قانون‌گذاری نوین با تبدیل بازداشت به مثلّ اعلاّی کیفر، روش‌های سلطه را متداول کرد، روش‌هایی که سرشت‌نمای نوع خاصی از قدرت بودند. پیوند میان عدالتی که خود را «برابر» می‌خواند و دستگاه قضایی‌ای که خود را «خودمختار» می‌خواند اما در محاصره‌ی عدم تقارن‌های انضباطی است، نشان از تولد زندان، [به منزله‌ی] «کیفر جامعه‌های متمدن» دارد (فوکو، ۱۳۷۸: ۲۸۶).

روش پژوهش

از آنجا که طرح تحقیق حاضر با هدف تعیین نقش فعالیت های فرهنگی در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی انجام گرفته است، لذا پژوهشی که انجام شد به لحاظ هدف در زمره پژوهش‌های کاربردی بوده، اما از لحاظ روش و ماهیت از نوع تحقیقات توصیفی - همبستگی و به لحاظ جمع‌آوری داده‌ها، پیمایشی می‌باشد. در این نوع تحقیقات، محقق

به توصیف وضعیت موجود به روش میدانی می‌پردازد. جامعه این پژوهش را تمامی زندانیان آزاد شده زندان مرکزی همدان در یک سال گذشته تشکیل می‌دهند که جهت بهره‌مندی از خدمات مرکز خدمات اجتماعی و مراقبت بعد از خروج، در این مرکز تشکیل پرونده داده اند؛ که تعداد آنها بالغ بر ۳۵۰ نفر می‌باشد. به دلیل آنکه مطالعه کل جامعه از نظر وقت و هزینه مقرون به صرفه نمی‌باشد و از طرفی امکان دستیابی به تمامی زندانیان آزاد شده طی یک سال گذشته وجود نداشت، لذا نمونه در دسترس، در این پژوهش شرکت داده شدند؛ که تعداد حجم نمونه ۲۰۹ نفر شامل ۲۰۴ نفر مرد و ۵ نفر زن انتخاب گردید.

ابزار مورد استفاده در این پژوهش پرسشنامه است. برای تهیه پرسشنامه از آیین‌نامه سازمان زندان‌ها و دستورالعمل فعالیت‌های فرهنگی زندان استفاده شد. طبق دستورالعمل فعالیت‌های فرهنگی زندان این فعالیت‌ها عبارتند از: آموزش قرآن و مسائل دینی، مطالعه، سوادآموزی، فعالیت‌های هنری و نمایشی، فعالیت‌ها و مسابقات ورزشی. این پرسشنامه محقق ساخته و در راستای سوالات پژوهش و در قالب طیف لیکرت (خیلی کم، کم، تاحدودی، زیاد و خیلی زیاد) و به صورت پاسخ بسته تهیه شد. در بخش اول پرسشنامه متغیرهایی چون جنسیت، وضعیت تاهل، تعداد فرزندان، سن، میزان تحصیلات، رشته تحصیلی، وضعیت اقتصادی، وضعیت اشتغال قبل و بعد از حبس، مدت تحمل حبس و محل سکونت آورده شد و در بخش دوم، سوالات ارائه شده است. همچنین در تدوین این پرسشنامه از پرسشنامه استفاده شده در پژوهش قائدامینی، ۱۳۹۴، نیز الگوبرداری شده است.

یافته‌های پژوهش

بررسی نرمال بودن متغیرها

ابتدا قبل از بررسی فرضیه‌های پژوهش لازم است، نرمال بودن متغیرهای تحقیق با آزمون کولموگروف - اسمیرنف^۱ مورد ارزیابی قرار گیرد. بنابراین جدول شماره ۱ به بررسی نرمال بودن متغیرهای تحقیق می‌پردازد.

جدول شماره ۱: نرمال بودن متغیرها

متغیرها	آماره Z	سطح معناداری	نتیجه
فعالیت‌های فرهنگی	۰/۸۷۸	۰/۲۳۱	توزیع نرمال
ارتقاء سطح آگاهی و دانش علمی	۱/۰۱۱	۰/۱۰۳	
پر کردن اوقات فراغت	۰/۹۷۸	۰/۱۴۱	
ارتقاء سطح ارزش‌های دینی و اخلاقی	۰/۷۰۶	۰/۴۱۱	
ارتقاء سطح سلامتی	۰/۹۰۶	۰/۲۰۶	
تغییر نگرش نسبت به جرم	۰/۹۹۷	۰/۱۲۷	

با توجه به جدول شماره ۱ می‌توان نتیجه گرفت که سطوح معناداری تمامی متغیرها بیشتر از ۰/۰۵ می‌باشند، بنابراین تمامی متغیرهای پژوهش دارای توزیع نرمالی هستند؛ بنابراین نرمال بودن متغیرهای پژوهش استفاده کردن از آزمون‌های آماری پارامتریک را توجیه می‌نماید.

^۱. Kolmogorov-Smirnov (KS)

بررسی فرضیه های پژوهش

نقش فعالیت های فرهنگی زندان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی بالاتر از حد متوسط است. جهت بررسی فرضیه اصلی پژوهش از آزمون پارامتریک t تک نمونه ای^۱ استفاده می گردد. بدین علت از این آزمون استفاده می شود که متغیر پژوهش (فعالیت های فرهنگی) دارای مقیاس کمی بوده و نیز از توزیع نرمال تبعیت می کند و هم این که میانگین نمونه مورد مطالعه با یک مقدار از پیش تعیین شده (حد استاندارد) مقایسه می شود (مومنی، ۱۳۹۷). جدول شماره ۲ شاخص های توصیفی مربوط به فرضیه اصلی پژوهش را نشان می دهد.

جدول شماره ۲: بررسی فرضیه های پژوهش

نام فرضیه	میانگین	درصد	انحراف استاندارد	میانگین خطای استاندارد	ارزش تست	آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین
فرضیه اصلی	۳/۶۹	۷۳/۸	۰/۵۱۵	۰/۰۳۵	۳	۱۹/۵۲۴	۲۰۸	۰/۰۰۱	۰/۶۹۵
فرضیه فرعی اول	۳/۶۵	۷۳	۰/۷۰۴	۰/۰۴۸	۳	۱۳/۳۷۶	۲۰۸	۰/۰۰۱	۰/۶۵۲
فرضیه فرعی دوم	۳/۵۵	۷۱	۰/۸۵۷	۰/۰۵۹	۳	۹/۳۲۶	۲۰۸	۰/۰۰۱	۰/۵۵۳
فرضیه فرعی سوم	۳/۹	۷۸	۰/۶۱۳	۰/۰۴۲	۳	۲۱/۴۱۵	۲۰۸	۰/۰۰۱	۰/۹۰۸
فرضیه فرعی چهارم	۳/۲۶	۶۵/۲	۰/۸۲۷	۰/۰۵۷	۳	۴/۶۶۹	۰/۲۰۸	۰/۰۰۱	۰/۲۶۷
فرضیه فرعی پنجم	۳/۹۱	۷۸/۲	۰/۵۲۹	۰/۰۳۶	۳	۲۴/۹۹۵	۲۰۸	۰/۰۰۱	۰/۹۱۵

همانطور که پیداست، سطح معناداری به دست آمده از مقدار آماره t کوچکتر از $۰/۰۵$ می باشد که نشان می دهد با سطح اطمینان $۰/۹۵$ ، تفاوت معناداری بین مقدار ارزشی (گزینه متوسط = ۳) با میانگین جامعه وجود دارد. از طرفی با توجه به این که میانگین نمونه های مورد بررسی در جدول شماره ۲ بیشتر از نمره ارزشی می باشد، بنابراین می توان نتیجه گرفت که نقش فعالیت های فرهنگی زندان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی بالاتر از حد متوسط است. همینطور نقش ارتقاء سطح آگاهی و دانش علمی در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی بالاتر از حد متوسط است و نقش پر کردن اوقات فراغت زندانیان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی بالاتر از حد متوسط است همچنین که نقش ارتقاء سطح ارزش های دینی و اخلاقی زندانیان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی بالاتر از حد متوسط است و نقش ارتقاء سطح ارزش های دینی و اخلاقی زندانیان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی بالاتر از حد متوسط است همچنین نقش ارتقاء سطح ارزش های دینی و اخلاقی زندانیان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی بالاتر از حد متوسط است و نقش تغییر نگرش زندانیان نسبت به جرم در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی بالاتر از حد متوسط است پس فرضیه های پژوهش تأیید شدند.

فرضیه فرعی ششم پژوهش

بین اثربخشی فعالیت های فرهنگی زندان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی بر حسب ویژگی های جمعیت - شناختی پاسخگویان (جنسیت، وضعیت تاهل، تعداد فرزندان، سن، میزان تحصیلات، رشته تحصیلی، وضعیت اقتصادی، وضعیت اشتغال قبل و بعد از حبس، مدت تحمل حبس و محل سکونت) تفاوت وجود دارد.

^۱. One-Sample T-Test

جهت بررسی فرضیه فرعی ششم پژوهش از آزمون های پارامتریک T مستقل^۱ و تحلیل واریانس^۲ استفاده می گردد. بدین علت از آزمون T مستقل استفاده می شود که متغیر پژوهش (اثربخشی فعالیت های فرهنگی) دارای مقیاس کمی بوده و نیز از توزیع نرمال تبعیت می کند و هم این که قرار است این متغیر بین دو گروه مستقل مورد مقایسه قرار گیرد (مومنی، ۱۳۹۷). همچنین به این علت از آزمون تحلیل واریانس استفاده می شود که متغیر پژوهش (اثربخشی فعالیت های فرهنگی) دارای مقیاس کمی بوده و نیز از توزیع نرمال تبعیت می کند و هم این که قرار است این متغیر بین سه گروه مستقل و یا بیشتر مورد مقایسه قرار گیرد (مومنی، ۱۳۹۷). جدول شماره ۳ به بررسی مقایسه اثربخشی فعالیت های فرهنگی زندان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی براساس ویژگی های جمعیت شناختی پاسخگویان می پردازد.

جدول شماره ۳: بررسی فرضیه فرعی ششم پژوهش

ویژگی جمعیت شناختی	گروه	میانگین	انحراف معیار	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	آماره T	سطح معناداری
جنسیت	مذکر	۳/۶۹	۰/۵۰۳	-	۲۰۳	-	-	-۰/۰۹۵	۰/۹۲۴
	مونث	۳/۷۲	۰/۶۷۲	-	-	-	-	-	-
وضعیت تاهل	متاهل	۳/۶۸	۰/۵۰۵	۲/۰۴۴	۳	۰/۶۸۱	۲/۷۲۸	-	۰/۰۴۵
	مجرد	۳/۷۸	۰/۴۸۹						
	مطلقه	۳/۹۵	۰/۳۶۹						
	بیوه	۲/۵۷	-						
تعداد فرزندان	بدون فرزند	۳/۷۱	۰/۵۸۱	۰/۸۱۷	۴	۰/۲۰۴	۰/۷۶۴	-	۰/۵۵
	یک فرزند	۳/۵۹	۰/۴۳۴						
	دو فرزند	۳/۷۳	۰/۵۵۴						
	سه فرزند	۳/۷۳	۰/۴۴۶						
	چهار فرزند و بیشتر	۳/۶۵	۰/۷۸۳						
سن	زیر ۱۸ سال	۴	-	۱/۶۱۶	۵	۰/۳۲۳	۱/۲۱۸	-	۰/۳۰۲
	۱۸ الی ۲۵ سال	۳/۸	۰/۵۰۵						
	۲۶ الی ۳۲ سال	۳/۶۳	۰/۵۰۵						
	۳۳ الی ۴۰ سال	۳/۷۳	۰/۴۵۷						
	۴۱ الی ۵۰ سال	۳/۶۳	۰/۶۲۱						
	بیشتر از ۵۱ سال	۴/۰۴	۰/۵۱۸						
میزان تحصیلات	بیسواد	۳/۸۸	۰/۷۰۵	۱/۶۸۹	۵	۰/۳۳۸	۱/۲۸۱	-	۰/۲۷۳
	ابتدایی	۳/۷۷	۰/۵۳۷						
	راهنمایی	۳/۷۶	۰/۵۴۳						
	دیپلم	۳/۶۳	۰/۴۴۳						
	کاردانی	۳/۵۵	۰/۵۸۸						
	کارشناسی	۳/۲۵	-						
رشته	صنعت	۳/۶۳	۰/۵۸۶	۰/۵۸۳	۵	۰/۱۱۷	۰/۴۶۲	-	۰/۸۰۴

۱. Independent Samples Test (T-test)

۲. ANOVA

						۰/۴۷۸	۳/۶	علوم انسانی	تحصیلی
						۰/۴۱۴	۳/۶۵	علوم تجربی	
						۰/۷۰۶	۳/۷۷	هنر	
						۰/۵۲۵	۳/۷	بدون رشته	
						۰/۳۹۷	۳/۸	سایر	
۰/۰۰۴	-	۳/۹۳۴	۰/۹۸۸	۴	۳/۹۵۳	۰/۵۱۲	۳/۱۶	بسیار خوب	وضعیت اقتصادی
						۰/۴۶۲	۳/۵۵	خوب	
						۰/۴۶۳	۳/۶۹	متوسط	
						۰/۵۴۱	۳/۷۸	ضعیف	
						۰/۷۲۹	۴/۰۴	بسیار ضعیف	
۰/۰۳۳	-	۲/۹۶۲	۰/۷۶۳	۳	۲/۲۸۹	۰/۵۳۴	۳/۶۱	شاغل	وضعیت اشتغال قبل از حبس
						۰/۴۳۴	۳/۸	بیکار	
						۰/۵۵۴	۳/۸۹	تحت پوشش ارگان ها	
						۰/۵۹۵	۳/۵۷	تحت پوشش والدین	
۰/۰۱۴	-	۳/۶۳۴	۰/۸۷۹	۳	۲/۶۳۸	۰/۴۹۶	۳/۶	شاغل	وضعیت اشتغال بعد از حبس
						۰/۴۴۵	۳/۸۱	بیکار	
						۰/۵۹۳	۳/۹۲	تحت پوشش ارگان ها	
						۰/۵۷۷	۳/۷	تحت پوشش والدین	
۰/۳۹۳	-	۱/۰۳	۰/۲۷۱	۴	۱/۰۸۴	۰/۵۶۶	۳/۶۱	زیر ۱ ماه	مدت حبس تحمل
						۰/۴۴۷	۳/۶۶	زیر ۱ سال	
						۰/۵۰۶	۳/۶۵	از ۱ الی ۵ سال	
						۰/۵۳۹	۳/۷۷	از ۵ الی ۱۰ سال	
						۰/۹۱۸	۳/۹۹	بالای ۱۰ سال	
۰/۱۸۲	-	۱/۵۷۶	۰/۴۱۴	۴	۱/۶۵۵	۰/۴۷۶	۳/۶۴	مرکز شهر	محل سکونت
						۰/۴۶۳	۳/۷۷	شهر	
						۰/۵۹۲	۳/۵۶	شهرک	
						۰/۵۰۶	۳/۷۹	حاشیه شهر	
						۰/۴۹۸	۳/۶۷	روستا	

جدول شماره ۳ گویای این مطلب است که سطح معنی داری به دست آمده از آماره T برای متغیر جنسیت بیشتر از ۰/۰۵ بوده که نشان می دهد، اثربخشی فعالیت های فرهنگی زندان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی در بین مردان و زنان زندانی دارای تفاوت معنی داری نیست. از سوی دیگر، سطوح معنی داری به دست آمده از آماره F برای متغیرهای تعداد فرزندان، سن، میزان تحصیلات، رشته تحصیلی، مدت تحمل حبس و محل سکونت بیشتر از ۰/۰۵ بوده که نشان می دهد، اثربخشی فعالیت های فرهنگی زندان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی در بین متغیرهای مذکور دارای تفاوت معنی داری نیست. در حالی که سطوح معنی داری به دست آمده از آماره F برای متغیرهای وضعیت تاهل، وضعیت اقتصادی، وضعیت اشتغال قبل و بعد از حبس کمتر از ۰/۰۵ بوده که نشان می دهد، با سطح اطمینان ۹۵٪ اثربخشی فعالیت-

های فرهنگی زندان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی در بین متغیرهای مذکور دارای تفاوت معنی داری است. به طوری که بیشترین میانگین مربوط به زندانیان مطلقه، زندانیان با وضعیت اقتصادی بسیارضعیف و زندانیان تحت پوشش ارگان‌ها می‌باشد و این نشان می‌دهد که فعالیت‌های فرهنگی زندان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی بیشتر بر این گروه از زندانیان تاثیرگذار بوده است؛ بنابراین در کل می‌توان نتیجه گرفت که بین اثربخشی فعالیت‌های فرهنگی زندان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی بر حسب ویژگی‌های جمعیت شناختی پاسخگویان (وضعیت تاهل، وضعیت اقتصادی و وضعیت اشتغال قبل و بعد از حبس) تفاوت وجود دارد. پس فرضیه فرعی ششم پژوهش تأیید می‌گردد.

نتیجه‌گیری پژوهش

- با توجه به فرضیه اصلی پژوهش که به بررسی وضعیت نقش فعالیت‌های فرهنگی زندان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی می‌پردازد، می‌توان گفت که نقش فعالیت‌های فرهنگی زندان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی بالاتر از حد متوسط است و به عبارتی، فعالیت‌های فرهنگی زندان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی نقش زیادی دارند. در همین راستا نتایج پژوهش‌های اسماعیل‌زاده (۱۳۹۵)، قائدامینی (۱۳۹۴)، علیزاده اقدم (۱۳۹۴)، زارعی و همکاران (۱۳۹۴)، خامسان و همکاران (۱۳۹۳)، کریمی و همکاران (۱۳۹۲)، ناصری و همکاران (۱۳۹۲)، مکوندی و همکاران (۱۳۹۲)، بروجنی و همکاران (۱۳۹۲)، سامانیان و همکاران (۱۳۹۲)، پیرانی و همکاران (۱۳۹۲)، رجبی و همکاران (۱۳۹۲)، غفوری و همکاران (۱۳۹۲)، کوشکی و همکاران (۱۳۹۱)، میر (۲۰۱۰)، بونانو و لیندا (۲۰۰۹)، بازوس و هاوسن (۲۰۰۴) و فلاشاو (۲۰۰۴) همسو با نتیجه حاصله می‌باشند؛ زیرا ایشان نشان دادند که فعالیت‌های فرهنگی در زندان نقش بسزایی بر اصلاح و تربیت و بازگشت سعادتمندان و شرافتمندان زندانیان به زندگی دارد.

علت چنین نتیجه‌ای آن است که این فعالیت‌های فرهنگی آموزش‌های مختلفی را در حیطه‌های گوناگون زندگی به زندانیان می‌دهند و باعث می‌شوند که سطح مهارت‌های آنان ارتقاء یابد و آنها بیشتر به توانایی‌های خود متکی شوند تا این که بخواهند از راه‌های غیرقانونی و غیراخلاقی به خواسته‌ها و نیازهای خود دست پیدا کنند. این فعالیت‌ها سبب می‌شود که آنها رفته رفته مهارت‌های خواندن و نوشتن بیاموزند و لذا بهتر بتوانند با محیط اطراف خود ارتباط برقرار کنند و به تبع سطح دانش و آگاهی آنها فزونی یابد که این امر میزان اعتماد به نفس زندانیان را افزایش می‌دهد و هرچه اعتماد به نفس آنان بیشتر شود، میزان عزت نفس زندانیان افزایش یافته و بنابراین خود را بیشتر از قبل دوست خواهند داشت و این علاقه به خود می‌تواند بستر یک زندگی سالم و سازنده را در نزد آنان فراهم نماید.

این فعالیت‌های فرهنگی برای زندانیان تاحدودی مفرح و سرگرم کننده نیز هستند و تاحدودی از جو حاکم بر زندان، فاصله می‌گیرند و این آموزش‌ها احساس رشد و پیشرفت را به آنها تلقین می‌کند و در نتیجه چنین احساسی زمینه نشاط و شادی زندانیان را فراهم می‌آورد؛ همچنین اوقات فراغت آنان پر بارتر شده، زیرا در کنار دیگر زندانیان به انجام فعالیت‌های مشترک و سرگرم کننده‌ای از جمله کتابخوانی و روزنامه‌خوانی می‌پردازند و با محیط بیرون ارتباط بیشتری برقرار خواهند کرد و احساس امیدواری در نزد آنها شکل می‌گیرد.

این کلاس‌های آموزشی زمینه و بستر دوری از افکار مخرب و افکار خلاف قانون را در نزد زندانیان ایجاد می‌کند و با آموزش‌های فرائض اخلاقی و دینی ارزش‌های زندانیان را مورد بازنگری قرار می‌دهد و این امر می‌تواند سطح پایبندی

آنان به ارزش های اجتماعی و فرهنگی جامعه را بیشتر کند که هرچه این ارزش ها در نزد زندانیان پررنگ تر شود، زندگی را معنادارتر فرض کرده و احساس شادمانی خواهند کرد و این یعنی همان بازگشت سعادت‌مندان و شرافتمندان به زندگی. این فعالیت های فرهنگی در زندان به زندانیان می آموزد که بیشتر از قبل مراقب سلامتی جسمی و روحی خود باشند و بنابراین زندانیان را در رعایت اصولی بهداشتی درگیر می کند که این امر سبب می شود که آنها احساس آرامش بیشتری داشته باشند و همچنین این فعالیت ها در برگیرنده حرکات ورزشی و فعالیت های منظم بدنی هستند که این فعالیت جسمی سطح نشاط و شادی را به خاطر ترشح هورمون دوپامین در مغز آنها بیشتر می کند. در نهایت این که فعالیت های فرهنگی در زندان به زندانیان می آموزد که چگونه از لحاظ ذهنی تغییر دیدگاهی مثبت و موثر بر گرایش به جرم داشته باشند؛ زیرا در این فعالیت ها قدرت تصمیم گیری و جهت گیری هدف به زندانیان آموزش داده می شود و آنها می آموزند که اعنان زندگیشان در دستان خودشان است و اگر به مهارت و توانمندی های لازم دست پیدا کنند، قادر خواهند بود زندگی سرشار از موفقیتی را هم برای خود و هم برای خانواده خویش رقم بزنند؛ بنابراین درگیر شدن زندانیان در جهت رسیدن به موفقیت می تواند نگرش و دیدگاه آنان به جرم و ارتکاب فعالیت های غیرقانونی را تغییر دهد.

- با توجه به فرضیه فرعی اول پژوهش که به بررسی وضعیت نقش ارتقاء سطح آگاهی و دانش علمی زندانیان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی می پردازد، می توان گفت که نقش ارتقاء سطح آگاهی و دانش علمی در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی بالاتر از حد متوسط است و به عبارتی، ارتقاء سطح آگاهی و دانش علمی زندانیان در اصلاح و تربیت و بازگشت آنان به زندگی نقش زیادی دارد.

علت چنین نتیجه ای آن است که فعالیت های فرهنگی در زندان زمینه رشد فکری و ذهنی زندانیان را از طریق آموزش های مختلف و منطبق با نیازها و علایق آنها فراهم می کند؛ زیرا این آموزش ها باعث می شوند که رفته رفته علاقه زندانیان به مطالعه کردن کتاب بیشتر شود و با خواندن کتاب های آموزنده، دانش بیشتری کسب کنند و به این نتیجه برسند که می توانند کنترل زندگی خود را در دست گیرند و زندگی خویش را سرشار از آرامش نمایند. همچنین کتاب های ارائه شده در این فعالیت ها به زندانیان می آموزد که چگونه به شیوه ای درست و اصولی زندگی کنند و زندگی سعادت‌مندان را برای خود پایه ریزی کنند.

این فعالیت های فرهنگی زمینه و بستر تفکر عمیق زندانیان نسبت به توانایی های خودشان را بیشتر می کند و به این باور می رسد که اگر به مهارت های لازم و مورد نیاز جامعه دست پیدا کنند، می توانند رفته رفته زندگی خود را پربارتر کنند. همچنین این کلاس ها به زندانیان خاطرنشان می کند که قادرند با توجه به سطح توانایی های خود و دانشی که دارند برای هر مسأله ای در زندگی، راه حلی مناسب را ارائه دهند و در این بین با افراد اهل علم و تجربه نیز مشورت کرده و شبکه های اجتماعی مستحکمی را ایجاد نمایند و از هر حیث زندگی خود را ارزشمندتر کنند. همچنین این کلاس ها مهارت های زندگی کردن را به آنان می آموزد، زیرا یاد می گیرند که برای زندگی کردن نیازمند به مهارت های زندگی هستند و اگر در این زمینه مهارت های لازم را نداشته باشند، قادر نیستند زندگی سعادت‌مندان را برای خود رقم بزنند.

- با توجه به فرضیه فرعی دوم پژوهش که به بررسی وضعیت نقش پرکردن اوقات فراغت زندانیان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی می پردازد، می توان گفت که نقش پرکردن اوقات فراغت زندانیان در اصلاح و تربیت و

بازگشت زندانی به زندگی بالاتر از حد متوسط است و به عبارتی، پرکردن اوقات فراغت زندانیان در اصلاح و تربیت و بازگشت آنان به زندگی نقش زیادی دارد.

علت چنین نتیجه‌ای آن است که کلاس‌های آموزشی و فرهنگی، خود فرصتی است که زندانی می‌تواند برای مدتی از فضای دلسرد کننده زندان خارج شود و احساس کند که در حال یادگیری و کسب علم است که این امر نوعی تازگی و تنوع را برای وی به ارمغان می‌آورد و لذا حکم پر کردن اوقات فراغت را برای وی بازی می‌کند؛ زیرا اگر این کلاس‌ها نباشند، در اوقات بیکاری اکثر مواقع زندانی به گذشته ویران خود و آینده مبهمی که در ذهن می‌پروراند، فکر می‌کند و زمان حال خود را از دست می‌دهد و احساس پوچی و بیهودگی به وی دست می‌دهد و بنابراین کیفیت زندگی وی دچار اختلال می‌شود؛ بنابراین کلاس‌های فرهنگی زمینه ساز پر کردن اوقات فراغت زندانی به شیوه‌ای درست و علمی هستند که زندانی می‌تواند از این زمان‌ها به نحو احسن برای بهتر کردن زندگی خود استفاده کند.

این کلاس‌های آموزشی باعث می‌شوند که حوصله زندانی کمتر سربرود و کمتر احساس تنهایی کند و بنابراین احساس معنی‌داری زندگی در نزد وی بیشتر می‌شود و متوجه می‌گردد که می‌تواند زندگی خود را غنی‌تر و بهتر سازد. از سوی دیگر، این فعالیت‌های فرهنگی باعث می‌شوند که زندانی کمتر به انجام کارهای خلاف و افکار مخرب روی بیاورد و ذهنش درگیر انجام تمرینات و آموزش‌های ارائه شده توسط فعالیت‌های فرهنگی باشد و بنابراین رفته‌رفته احساس می‌کند که اوقات فراغتش پربارتر شده و قادر است از لحظه به لحظه زندگی خود به نحو احسن استفاده نماید. همچنین این فعالیت‌های فرهنگی باعث می‌شوند که زندانی در اکثر اوقات به این مهارت‌های آموخته شده بیانیدشد و سعی نماید آنها را در زندگی خود به کار گیرد که این امر نشانه یک زندگی سعادت‌مندانه و شرافتمندانه و البته سالم برای یک زندانی خواهد بود.

- با توجه به فرضیه فرعی سوم پژوهش که به بررسی وضعیت نقش ارتقاء سطح ارزش‌های دینی و اخلاقی زندانیان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی می‌پردازد، می‌توان گفت که نقش ارتقاء سطح ارزش‌های دینی و اخلاقی زندانیان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی بالاتر از حد متوسط است و به عبارتی، ارتقاء سطح ارزش‌های دینی و اخلاقی زندانیان در اصلاح و تربیت و بازگشت آنان به زندگی نقش زیادی دارد. علت چنین نتیجه‌ای آن است که فعالیت‌های فرهنگی زندان به زندانیان ارزش‌های دینی و اعتقادی را آموزش می‌دهند که این امر زمینه ساز تقویت ایمان و باور زندانیان به جهان هستی می‌شود و بنابراین بستر تخلف کردن را در نزد آنها کمتر خواهد کرد. همچنین راهکارهایی برای غلبه بر افکار مخرب و اعمال خلافکارانه آموزش داده می‌شوند و بر روی عادات صحیح و طریقه شکل‌گیری درست آن نیز توجه و تمرکز زیادی می‌شود تا زندانیان بتوانند رفته‌رفته عادات صحیحی را در زندگی خود پرورش دهند. همچنین با انجام فرایض دینی همچون برپایی نماز جماعت، جلسات آموزش و قرائت قرآن کریم، مراسم دعا و ادعیه خوانی، سطح ارتباط زندانیان با پروردگار متعال بیشتر شده و این امر می‌تواند ایمان آنها را تقویت نماید. زندانیان در این کلاس‌ها یاد می‌گیرند که کمتر اسیر وسوسه‌های شیطانی خود شوند و قادر باشند با نیروی اراده خود بر مشکلات و مسائل مختلف در زندگی غلبه کنند.

همچنین در این کلاس‌ها شیوه‌های مهارت کنترل خشم و مقابله با پرخاشگری آموزش داده می‌شود و راه‌های انجام رفتارهای قاطعانه را زندانیان فرا می‌گیرند، به طوری که بتوانند به شیوه‌ای انسانی و اخلاقی حق خود را طلب کنند، بدون آن که پرخاشگری و خجولی‌گری نماید و از همه مهمتر حقوق دیگران و جامعه را ضایع نکنند. همچنین معیارهای انسان-

دوستی و نیز اصول اخلاقی و رعایت آنها در جامعه به زندانیان به شیوه ای درست و البته بومی شده آموزش داده می شود که بتوانند با دیگران و به خصوص اطرافیان و خانواده خود، ارتباطات سالم و مستحکمی ایجاد نمایند تا در نهایت زندگی سعادت‌مندان‌ای را برای خود بسازند.

- با توجه به فرضیه فرعی چهارم پژوهش که به بررسی وضعیت نقش ارتقاء سطح سلامتی زندانیان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی می پردازد، می توان گفت که نقش ارتقاء سطح سلامتی زندانیان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی بالاتر از حد متوسط است و به عبارتی، ارتقاء سطح سلامتی زندانیان در اصلاح و تربیت و بازگشت آنان به زندگی نقش زیادی دارد.

علت چنین نتیجه‌ای آن است که فعالیت‌های فرهنگی نیز در برگیرنده کلاس‌های ورزشی و فعالیت‌های تربیت بدنی منظم است تا زندانیان قادر باشند همواره با انجام این فعالیت‌ها جسم و البته روح خود را در کنترل خویش قرار دهند و احساس شادی و نشاط نمایند. همچنین در این کلاس‌ها نکات ارزنده‌ای از حیث مسائل بهداشتی و سلامتی به زندانیان آموخته می شود که این امر می تواند توجه و تمرکز زندانیان به سلامتی شان را بیش از پیش نماید و همانطور که مشخص است، زندگی سالم در بدن سالم است، پس اگر جسم و روح زندانیان سالم و عاری از مشکل باشد، زندگی آنان نیز به سمت کمال میل خواهد کرد.

این کلاس‌های آموزشی سطح علاقه زندانیان به انجام ورزش را بیشتر می کند و بنابراین هرچه به ورزش کردن روی آورند، به تبع آن از اعمال خلافکارانه و اعتیادهای زیان آور دور خواهند شد. همچنین ورزش کردن آن هم با دیگران و به صورت گروهی، علاوه بر افزایش تعاملات اجتماعی در نزد زندانیان سبب می شود که روحیه آنان تقویت شود تا قادر باشند با اراده مستحکم تری مدت حبس خود را به شیوه‌ای درست سپری کنند. همچنین زمانی که فعالیت‌های فرهنگی و ورزشی در زندان منطبق با علایق زندانیان باشد، این امر می تواند انگیزه و استقامت زندانیان را در محیط زندان به جهت پیگیری بودن نسبت به تمرینات و مسابقات ورزشی بیشتر کند و روحیه رقابت طلبی و تفریح کردن سالم را در نزد آنها رونق دهد.

- با توجه به فرضیه فرعی پنجم پژوهش که به بررسی وضعیت نقش تغییر نگرش زندانیان نسبت به جرم می پردازد، می توان گفت که نقش تغییر نگرش زندانیان نسبت به جرم در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی بالاتر از حد متوسط است و به عبارتی، تغییر نگرش زندانیان نسبت به جرم در اصلاح و تربیت و بازگشت آنان به زندگی نقش زیادی دارد. علت چنین نتیجه‌ای آن است که فعالیت‌های فرهنگی به زندانیان می آموزد که آینده زندگی آنها در دستان خودشان است و اگر تصمیم گیرنده‌ی ماهر و زبده‌ای باشند، می توانند زندگی خود را سعادت‌مندان‌انه کنند؛ زیرا در این آموزش‌ها به زندانیان یاد داده می شود که همواره هدف‌های والا و ارزشمندی را برای خود که لایق این اهداف هستند، ایجاد کنند و طریقه حرکت به سمت هدف و یا جهت‌گیری هدف را به آنان به صورت عینی و عملی می آموزند تا رفته‌رفته با هدف-گذاری‌هایی که هر زندانی بسته به زندگی خود برای خویش تعیین می کند، به زندگی خود معنا و مفهومی ارزشمند بدهد. از سوی دیگر، به زندانیان آموزش‌های مختلف از جمله آموزش‌هایی در زمینه صنعت و هنر داده می شود که سطح مهارت آنها بالا رفته و در آینده و زمان خارج شدن از زندان برای خود کسب و کاری را برپا کنند و از آن طریق کسب روزی حلال نمایند. این فعالیت‌های فرهنگی باعث می شوند که رفته‌رفته زندانیان دیگر به فکر اعمال خلافکارانه و غیرقانونی نیفتند و کنترل زندگی خویش را در دست گیرند و همین امر می تواند نگرش آنها به جرم را تغییر دهد و به آینده تاریک

اعمال خلاقکارانه پی ببرند. همچنین با دادن مشاوره‌های خصوصی برای هر یک از زندانیان مسائل و مشکلات فردی و شخصی آنها نیز مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد و آنها می‌آموزند چگونه با مسائل زندگی خود روبه‌رو شوند و به جای فرار کردن آنها را به درستی حل کنند و نگرش خود را نسبت به وقایع تغییر دهند و دیدی واقع‌گرایانه نسبت به دنیای پیرامونی خویش داشته باشند که این نگاه واقع‌گرایانه زمینه‌ساز تغییر نگرش زندانیان به جرم و جنایت خواهد شد.

- با توجه به فرضیه فرعی ششم پژوهش که به بررسی تفاوت اثربخشی فعالیت‌های فرهنگی زندان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی بر حسب ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخگویان (جنسیت، وضعیت تاهل، تعداد فرزندان، سن، میزان تحصیلات، رشته تحصیلی، وضعیت اقتصادی، وضعیت اشتغال قبل و بعد از حبس، مدت تحمل حبس و محل سکونت) می‌پردازد، می‌توان گفت که بین اثربخشی فعالیت‌های فرهنگی زندان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی بر حسب ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخگویان (وضعیت تاهل، وضعیت اقتصادی و وضعیت اشتغال قبل و بعد از حبس) تفاوت وجود دارد. از سوی دیگر، بیشترین میانگین مربوط به زندانیان مطلقه، زندانیان با وضعیت اقتصادی بسیارضعیف و زندانیان تحت پوشش ارگان‌ها می‌باشد و این نشان می‌دهد که فعالیت‌های فرهنگی زندان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی بیشتر بر این گروه از زندانیان تاثیرگذار بوده است.

علت چنین نتیجه‌ای آن است که ویژگی‌های جمعیت‌شناختی زندانیان از جمله وضعیت تاهل، وضعیت اقتصادی و وضعیت اشتغال قبل و بعد از حبس بر اثربخش بودن فعالیت‌های فرهنگی زندان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی تاثیرگذار هستند. به عبارتی می‌توان گفت که بیشتر از همه زندانیان مطلقه، زندانیان با وضعیت اقتصادی بسیارضعیف و زندانیان تحت پوشش ارگان‌ها تحت تاثیر این فعالیت‌های فرهنگی در زندان قرار گرفته‌اند. علت هم آن است که این افراد به دلیل مشکلات ارتباطی و اجتماعی و نیز اقتصادی، احساس نیاز بیشتری نسبت به دیگر اقشار زندانی به این فعالیت‌ها دارند و این امر نشان می‌دهد که تا چه اندازه این فعالیت‌های فرهنگی می‌توانند برای چنین افرادی موثر و مفید واقع شوند که باعث شده است، دید مثبتی به این آموزش‌ها در نزد این افراد شکل گیرد.

در حقیقت فعالیت‌های فرهنگی زندان در مسیر اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی سالم، بیشتر در حوزه مسائل اجتماعی و اقتصادی می‌تواند برای زندانیان اثربخش‌تر باشد؛ زیرا از نتایجی که به دست می‌آید می‌توان این گونه برآورد کرد که زندانیان مطلقه که به دلایل ضعف ارتباطی طلاق گرفته‌اند و همچنین زندانیان با وضعیت اقتصادی بسیارضعیف و آنهایی که در امرارمعاش خود مشکل دارند و نیازمند ارگان‌های حمایتی مانند بهزیستی و کمیته امداد امام خمینی (ره) هستند، این آموزش‌ها را موثر و اثربخش قلمداد کرده‌اند و این آموزش‌ها بیشتر بر این گروه از زندانیان تاثیر گذاشته است. علت هم آن است که در این فعالیت‌های فرهنگی، مهارت‌های ارتباطی و مهارت‌های کسب درآمد حلال آموزش داده می‌شود و به همین جهت است که افراد با بیشترین مشکل در زمینه مسائل ارتباطی و اقتصادی این آموزش‌ها و فعالیت‌های فرهنگی را موثر دانسته‌اند.

پیشنهادهای کاربردی

- با توجه به فرضیه‌های پژوهش و نقش فعالیت‌های فرهنگی زندان در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی به مسئولین امر در سازمان زندان‌ها پیشنهاد می‌شود که تا آنجا که امکان دارد فعالیت‌های فرهنگی و آموزشی را برای زندانیان کاربردی‌تر و همسوتر با نیازهای آموزشی و مشکلات شخصی آنان نمایند تا سطح ارتباط و درگیری زندانیان با آموزش‌ها بیشتر شود و حدامقدور برای آموزش‌های ارائه شده علاوه بر بهره‌گیری از اساتید و مدرسان مرجع و خبره از زندانیانی

که این آموزش ها را قبلاً دیده اند و اکنون زندگی پربراری دارند نیز استفاده شود تا میزان الگوبرداری از آنها و اعتماد به این آموزش ها در نزد زندانیان بیش از پیش شود.

منابع

۱. آئین نامه سازمان زندان ها و اقدامات تامینی و تربیتی کشور (۱۳۸۴).
۲. اسماعیل زاده، علی اصغر (۱۳۹۵). نقش فعالیت های فرهنگی در بازگشت زندانیان به زندگی شرافتمندانه، فصلنامه هدایت و بازپروری، دوره ۱، شماره ۲.
۳. افروز، غلامعلی (۱۳۷۰). هنگامه های فراغت ماهنامه پیوند، انتشارت انجمن اولیاء و مربیان.
۴. پورسینا، محمد (۱۳۹۷). شناسایی عوامل روانی-اجتماعی زمینه ساز ارتکاب به جرم، پایان نامه دکترا، دانشگاه تربیت مدرس تهران.
۵. پیرانی، ذبیح و همکاران (۱۳۹۲). بررسی نقش فعالیت های فرهنگی در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی شرافتمندانه در استان مرکزی. اداره کل زندان های استان مرکزی.
۶. خامسان، احمد و همکاران (۱۳۹۳). تأثیر فعالیت های فرهنگی بر اصلاح، تربیت و بازگشت زندانی به زندگی شرافتمندانه در استان خراسان جنوبی، اداره کل زندان های استان خراسان جنوبی.
۷. رجبی پور، محمود (۱۳۸۲). راهبرد پیشگیری اجتماعی از جرم، فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، معاونت اجتماعی ناجا.
۸. زارعی، حیدرعلی (۱۳۹۴). بررسی نقش فعالیت های فرهنگی در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی شرافتمندانه شهرستان ارومیه، اداره کل زندان های استان آذربایجان غربی.
۹. سامانیان، مصیب و همکاران (۱۳۹۲). بررسی نقش فعالیت های فرهنگی در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانیان به زندگی شرافتمندانه در استان خراسان شمالی، اداره کل زندان های استان خراسان شمالی.
۱۰. عباسی بروجنی، مجید و همکاران (۱۳۹۲). بررسی میزان اثربخشی فعالیت های فرهنگی در اصلاح، تربیت و بازگشت زندانی به زندگی شرافتمندانه در استان اصفهان، اداره کل زندان های استان اصفهان.
۱۱. عبدی، اکبر و همکاران (۱۳۸۷). سنجش اثربخشی دوره های آموزشی، ماهنامه تدبیر، شماره ۲۰۰.
۱۲. عزیززاده اقدام، محمدباقر (۱۳۹۴). بررسی نقش فعالیت های فرهنگی در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی شرافتمندانه، اداره کل زندان های استان آذربایجان شرقی.
۱۳. غفوری، علی اکبر و همکاران (۱۳۹۲). بررسی نقش فعالیت های فرهنگی در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانیان به زندگی شرافتمندانه در زندانهای استان یزد. اداره کل زندان های استان یزد.
۱۴. قائدامینی، جواد (۱۳۹۴). تعیین نقش برنامه ها و فعالیت های فرهنگی زندان در پیشگیری از بازگشت به زندان شهرکرد، پایان نامه کارشناسی ارشد.
۱۵. کریمی، مجیدرضا و همکاران (۱۳۹۲). بررسی میزان اثربخشی فعالیت های فرهنگی در بازگشت زندانی به زندگی شرافتمندانه، اداره کل زندان های استان فارس.
۱۶. کوشکی، نصیر و همکاران (۱۳۹۱). بررسی تأثیر فعالیت های فرهنگی بر اصلاح و تربیت و بازگشت سعادتمندانه زندانیان استان لرستان به جامعه، اداره کل زندان های استان لرستان.

۱۷. مکوندی، بهنام و همکاران (۱۳۹۲). بررسی نقش فعالیت های فرهنگی بر اصلاح و تربیت و بازگشت به زندگی شرافتمندانه (سازگاری اجتماعی، سلامت عمومی) در استان خوزستان، اداره کل زندان های استان خوزستان.
۱۸. ناصری، عرفان و همکاران (۱۳۹۲). بررسی نقش فعالیت های فرهنگی در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانیان به زندگی شرافتمندانه در استان کردستان، اداره کل زندان های استان کردستان.

19. Lin, C. wu, Z & Detels, R. (2011). Family support, quality of life and concurrent substance use among methadone maintenance therapy clients in China. *Journal of public health*. 125, 269-274.
20. Pope, R, C. Wall Hagen, M., & Davis, H. (2012). The social determinants of substance abuse in African American baby boomers: effects of family, media images, and environment. *Journal of Trans cult Nurs*. 21,246-256.
21. Wickroski, M. A. (2000). Facilitating self – esteem and social supports in a family life skills program. *Journal of women & social work*, 15(2), 17-277.

The Role of Cultural Activities in Correction and Education and Return of Prisoners to Life (A Case Study of Hamedan Central Prison)

Seyed Ahmad Mousavi^{*1}
Mohsen Ameri Shahrabi²
Gholamhossin Biabani³

Date of Receipt:2020/09/26 Date of Issue:2020/10/04

Abstract

The purpose of this study is to determine the role of cultural activities in the reform and education and return of prisoners to life in Hamaden Central Prison. The research method was descriptive-survey and the statistical population of the study consisted of prisoners participating in educational and cultural activities and classes of Hamaden Central Prison who have been released from prison during the past year; Since it was not possible to access all the released prisoners, so the statistical population of this study was determined all the prisoners of Hamaden Central Prison who were released from Hamedan Central Prison during the past year and to file a case to the Social Services and Aftercare Department. The General Administration of Prisons of Hamedan Province have referred; Therefore, 209 people participated in this study as an available sample. The instrument of this research was a researcher-made questionnaire in the form of Likert scale; To measure the reliability, Cronbach's alpha coefficient was used on 22 samples, the value of which was measured more than 0.7. The method of data analysis was statistical, descriptive and inferential. The results obtained from SPSS software indicated that the role of cultural activities in prisons and its dimensions such as raising the level of awareness and scientific knowledge of prisoners, filling their leisure time, raising the level of religious and moral values of prisoners, improving the level of health and The change in prisoners' attitudes toward crime in correctional education and the return of prisoners to life was above average. The cultural activities of the prison mostly led to a change in the attitude of prisoners towards crime and the least effect was related to improving the level of health. In ranking the role of activities

Keywords

Cultural Activities, Prisoners, Hamedan Central Prison, Social Services, Post-Exit Care, Return to Life

1. Master of Cultural Affairs Management, Islamic Azad University, Electronic Unit (* Corresponding

Author: elsid.1980@gmail.com)

2. Assistant Professor Islamic Azad University (Mohsen.amerishah@gmail.com)

3. Assistant Professor Islamic Azad University (biabanigh@yahoo.com)